

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Commentaria et disputationes scholastica in Summam D.
Thomae Aquinatis**

Nazarius, Johannes P.

Coloniae, 1621

Tertia Controversia. Qua intellectus actione producatum verbum?

[urn:nbn:de:hbz:466:1-82303](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-82303)

sunt in actu secundo, verbi verò est esse simpliciter; Igitur intelligere Angeli quod est accidens, poterit actuare substantiam suam in ratione actus secundi, sicut & intellectum; non potest tamen actuare substantiam suam, vt per intelligere habeat esse simpliciter, quod est esse substantiale.

Ad 2.

Ad secundum argumentum neganda est maior propositio. Nam vt res aliqua ad actum intellectus concurrat, non tantum in ratione principij, sed etiam in ratione termini immediati, non sufficit vnio cum intelligente in esse intelligibili per identitatem, sed requiritur vt intelligere sit esse simpliciter ipsius termini immediati.

Plura alia argumenta à prædictis expositioribus proponuntur & soluuntur, quæ apud eos lege, si placet.

TERTIA CONTROVERSA.

Qua intellectus actione producatur verbum?

Sententia
Doctorem,
& Expositi
torum, ac sen-
sus questii.

SCOTVS in 1. dist. 2. in solut. q. 7. & in quol. q. 1. & 1. dist. 27. q. 1. affirmat esse in intellectu duplicem actum; alterum qui est operatio; & alterum qui est productio: quos ait esse formaliter distinctos ex natura rei, ita vt neuter alterum includat, neque sit alter formaliter. Hi verò sunt actus intelligendi & actus dicendi; primum appellat actum operatiuum: secundum productiuum; quia per hunc existimat verbum produci. Eandem sententiam de duobus actibus sequitur Syluester super hoc a. quos duos actus, vt explicat hic Mol. & Rada in contr. 8. de productione verbi, Scotus existimat contrarium habere ordinem in nobis & in Deo; quia dicere in nobis semper præcedit ipsum intelligere, sicut actio præcedit terminum: nam sicut (inquit) calor est calefactionis terminus, ita intelligere seu intellectio, quæ est verbum ipsum, est dictionis terminus. Ex quo deducit Rada de mente Scoti actum dicendi & intelligendi, non se habere vt duos effectus subordinatos, vt ei imponit Caietanus. Nam si se habent vt actio & terminus, iam non sunt vt duo effectus subordinati, sed potius vt effectio & effectus; At in persona Patris dicere & intelligere quo est formaliter intelligens, habent se sicut duo subordinati effectus ab eadem causa dimanantes, cum vterque sit actus secundus diuini intellectus: sed actus intelligendi quo Deus est formaliter operans & intelligens se ipsum, est prior actu dicendi, quo verbum gignitur atque producitur: nam diuinus intellectus ex vi sua prius est operatiuus quam productiuus, & prius intelligens quam dicens; quia omnis perfectio essentialis non includens respectum ad creaturas, est prior notionali quocumque in diuinis: intellectio verò est perfectio absoluta, actus autem dicendi est notionalis. Hanc partem approbat hic Mol. disp. 8. membro 2.

Dur. in 1. dist. 6. q. 2. & Greg. in 1. dist. 10. q. vnica dicunt verbum diuinum non procedere per actus intellectus, sed ex fecunditate nature, sentiuntque omnem actum intelligendi esse verbum.

Torres super hoc a. disputat. 5. tria dicit. Primum: dicere & intelligere sunt vnica intellectus actio. Secundum: verbum & verbi productio sunt priora (saltem natura) ipso actu intelligendi. Tertium: verbum producitur per actionem intellectus, non vt est intelligere sed prout est dicere.

A Suar. lib. 1. de myst. Tri. c. 6. duo dicit. Primum, Thomistæ ponentes verbum creatum realiter distingui ab actu intelligendi, necessario debent etiam affirmare realem distinctionem inter intelligere & dicere. Secundum, intelligere præcisè prout scilicet significat producere actum intelligendi & dicere, non distinguuntur in nobis realiter, nec formaliter seu ex natura rei, & multò minus in Deo: vt autem intelligere non tantum significat producere, sed etiam recipere & informari vitaliter ipso actu intelligendi, & percipere obiectum, quo modo frequentius sumitur, distinguitur in nobis ex natura rei ab ipso dicere.

B Vasq. infra q. 34. a. 1. c. 3. duo dicit. Primum: Productio speciei expressæ non est dictio & intellectio simul formaliter, nec eo est intellectio aut dictio quo productio. Secundum: Verbum mentis est qualitas expressa, quæ est ipsa intellectio obiecti, & eadem est dictio, non sui ipsius, sed rei intellectæ.

C Cai. & alij Thomistæ, & cum eis Val. tria dicunt de mente D. Th. Primum: Productio verbi intellectualis est dicere intellectualiter. Secundum: Dicere in ratione sua claudit actum intelligendi: nam dicere & intelligere exprimendo, vel exprimere intelligendo, & intellectio ipsa est productio conceptus. Tertium: Dicere & intelligere distinguuntur distinctione rationis formaliter habente fundamentum in re.

Ex his relictis opinionibus apparet statum controversiæ in tribus consistere. Primum est distinctio actus intelligendi ab actu dicendi. Secundum est ordo dictionum actuum. Tertium est, quòd actu formaliter procedat verbum, siue creatum, siue increatum.

D EX TRIBVS propositis controversiæ punctis, primum scilicet differentiam actus intelligendi ab actu dicendi, explicat egregiè S. D. in infra q. 34. a. 1. ad 3. dicens in hoc eos ab invicem discriminati, quod intelligere dicit solam habitudinem intelligentis ad rem intellectam, quæ habitudo nullam importat realem originem siue emanationem rei intellectæ ab intelligente, sed quandam solum informationem in intellectu nostro, prout intellectus noster fit in actu per formam rei intellectæ. At verò dicere importat principaliter habitudinem ad verbum conceptum: cum nihil aliud sit dicere quam verbum proferre; sed mediante verbo importat habitudinem ad rem intellectam, quæ in verbo prolato manifestatur intelligenti: quemadmodum eitam dicere vocale & sensible, importat relationem realem ad verbum vocale productum, & eo mediante dicit relationem rationis ad rem verbo manifestatam. Nam dicere idem est quòd verbum rei verbo significatæ manifestatiuum proferre. Quo fit vt dicere intellectuale proprie loquendo quamuis importet principaliter relationem ad verbum per modum actionis, includat tamen intelligere; quia nihil aliud est dicere, quam intelligere exprimendo, vel exprimere intelligendo, vt docet hic Caietanus & S. Th. de ver. quast. 4. articul. 2. ad 3. vbi sic ait: in nobis dicere non solum significat intelligere, sed intelligere cum hoc, quod est ex se exprimere aliquam conceptionem; nec aliter possumus intelligere; nisi huiusmodi conceptionem exprimendo; & idèd omne intelligere in nobis proprie loquendo est dicere. Sed Deus potest intelligere sine hoc, quod aliquid ex ipso procedat secundum rem; quia in eo idem est intellectus, & intellectum, & intelligere; quod in nobis non accidit; & idèd non omne intelligere in Deo proprie loquen-

status con-
trouersiæ.

Resolutio.
Quomodo
differat in-
telligere &
dicere, tum
in nobis quàm
in Deo.

loquendo est dicere. Hæc D. Thom. & infra quest. 34. a. 1. ait omnes personas diuinas esse intelligentes, dicentem autem esse solum Patrem propriè loquendo. Ex quo sequitur in diuinis distingui dicere ab intelligere, vt notionale ab essentiali communi intrinsecè clauso.

In omne intelligere in Deo fit.

Sed obseruandum quòd intelligere Dei potest dupliciter considerari. Vno modo secundum se & absolute; alio modo prout est in hac vel in illa persona, puta Patre vel Filio, quatenus scilicet huic vel illi personæ comparatur vt actus quo intelligit. Si priori modo sumatur intelligere, sic omne intelligere diuinum est dicere; quoniã, vt inquit S. Thom. in 4. cont. gent. c. 13. in Deo est vnicum & simplex intelligere; & ideò in Deo est vnicum verbum, & eadem ratione vnicum dicere, vt notat Ferr. in dicto loco. Si verò sumatur intelligere posteriori modo: sic non omne intelligere diuinum est dicere, sed tantum intelligere paternum; quia solum prout est in Patre coniungitur habitudini producentis ad ipsum verbum productum, non autem quatenus est in Filio aut Spiritu S.

Ad cuius euentiam considerandum est secundo, id quod alias docuimus ex Caiet. nimirum: ens illud per essentiam qui Deus est, ex infinita suæ naturæ perfectione, in vna simplicissima sui non solum entitate, sed etiam ratione formali secundum se, continere rem & rationem omnem absolutam tribus communem, & rem omnem ac rationem relatiuam & notionalem cuiuslibet personarum propriam: Et quemadmodum in vna re & ratione substantiæ diuinæ necesse est duas esse rationes virtualiter distinctas: alteram absolutam quæ est essentiæ: & alteram relatiuam quæ est personæ: quia diuinæ illæ personæ vnâ habent communem essentiam, & relatiuè personaliter distinguuntur; ita in vna re & ratione actionis diuinæ, necesse est inueniri duas rationes actionis virtualiter inter se distinctas: vnâ absolutam tribus communem: alteram relatiuam non omnibus communem, sed vnus vel ad summum duarum simul propriam. Cuius ratio ex augustissimo Trinitatis mysterio hæc reddi potest. Nam cum tres personæ sint vnus Deus, cuius maximè perfectiones sunt intelligere & velle, necesse est prædictas & alias similes perfectiones tribus in vna Deitate personis esse communes: & quia eadem illa tria supposita ordinem habent originis inter se, quo vnum oritur ab alio secundum actionem immanentem, quæ in Deo non est, nec esse potest nisi intelligere & velle: necesse est actionem illam, qua vna persona producit aliam, puta, intelligere quo Pater generat Filium, quatenus actio illa productio est, esse aliqua ratione propriam personæ producentis; alioquin eadem actio quatenus productio, esset actio tam producentis quàm producti, quod est impossibile. Hæc verò actio productiua si sit intellectus vocatur dicere, quia dicere nihil aliud est quàm verbum profere: si sit voluntatis vocatur spirare, quo verbo significatur motus volutatis in bonum cum productione amoris: Quemadmodum igitur inuenitur in Deo vno simplicissimo ratio substantiæ communis & absoluta quæ est essentia, & ratio substantiæ relatiuæ quæ est persona: quæ duæ rationes non nisi virtualiter distinguuntur, ita reperitur in eodem actio communis & absoluta puta intelligere, & actio respectiua siuè notionalis quæ propria est puta dicere, inter quas sola potest esse virtualis distinctio, vt patebit ex dicendis in q. seq. a. 2. & q. 39. a. 1.

A SED VASQ. infra q. 34. a. 1. c. 4. negat intellectiōnem aut dictionem siuè dicere esse productionem conceptus siuè verbi, & eadem ratione negat verbum dici ab intellectu nostro dicens verbum intellectus nostri esse qualitatem expressam, quæ est ipsa intellectio obiecti, & hanc eandem esse dictionem non sui ipsius sed rei intellectæ; sed de verbo diuino logetur aliam esse rationem; nam quia in Deo simul habet esse id quod intelligitur à Patre & quod producit, ideò simul habet rationem verbi & simul etiam est dictum & prolatum, æterna patris dictione & prolatione, quæ est illius cognitio. Verbum autem nostrum (inquit) non intelligimus actu directo, atque ideò non dicimus illud, nisi improprie, & latiori significatione. Sed hæc finiola sunt

B & ex supradictis in prima huius articuli controuersia remanent confutata, & eorum fallitas ex dicendis in sequenti controuersia magis elucescet. Nam si per actum intelligendi verbum producit vt terminus & obiectum intrinsecum ipsius intellectiōnis rem intellectam expressè manifestans, sequitur quòd intelligere siuè intellectio quatenus est verbi productio, sit idem quod dicere, & quod verbum ipsum sit dictum; nam hoc ipso quòd verbum terminat actum intellectiōnis vt eius obiectum intrinsecum & imago obiecti extrinseci in actu exercito, verbum ipsum verè & propriè dicitur per actum intellectiōnis, magis quàm res verbo representata. Vt enim in prima Contr. diximus cum D. Thom. verbum est per se primò intellectum, atque ideò etiam per se primò dictum. Nam si per Vasq. illud tantum propriè dicitur, quod intelligitur, sequitur vt id quòd primò intelligitur primò dicatur. Dicitur autem verbum per se primò intellectum, tum quia primò & immediatè terminat intellectiōnem vt obiectum intrinsecum, tum quia nõ nisi per ipsum & in ipso res externæ sunt & dicuntur intellectæ; quamquam verum sit ad res intelligendas verbum ordinari; sed hoc non efficit eas esse primò intellectas, sed eas duntaxat esse præcipuam intellectiōnis materiam, quæ per obiectum interius quod est verbum, rationem formalem induit intelligibilis & intellecti in actu. Hanc veritatem disertis verbis expressit D. August. lib. 15. de Trinit. c. 10. vbi sic ait. Formata quippe cogitatio de eare quam scimus, verbū est, quod in corde dicimus, quod nec græcum est, nec latinum, nec lingua alicuius alterius. & cap. 15. cum verbum nostrum nostra cogitatione dicatur: & paucis interiectis subdit: Verbum nostrū, verū, inuicū, nisi nostra cogitatione non dicitur. His adde quæ supra notauimus in 1. Contr. ex eodē D. Aug. de duplici loquutione & duplici verbo interiori & exteriori.

C Sed ait Vasq. Aug. aliter Philosophari de verbo mentis quàm scholastici loquantur, & vocare verbū mētis scientiā certam quā habemus de re, vel certum iudiciū post cogitationis vel intellectus inuestigatione: dictionem autē verbi apud Aug. esse cogitationem præcedentem: nam ibidem ait Aug. cum dubitamus, nondum est verbum de re, de qua dubitamus. Sed hæc interpretatio quamuis ex parte vera sit, absolute tamen nõ assequitur mentē Augustini, qui de verbo nostro loquitur per analogiam ad verbum diuinum; atque ideò illud in nobis solum existimat dignum nomine verbi, quòd transacta dubitatione & volubili mētis cogitatione formatur: conceptū autē quem actū dubitationis siuè cogitationis exprimit intellectus, non negat absolute verbū esse, sed tale verbū negat, vt diuino verbo tanquā simile

ostendit contra Vasq. non solum rem verbo representatā, sed etiā verba ipsam dici ab intellectu nostro.

Confutatio.

Verbū est per se primò intellectū.

Responsio. Vasquez.

Impugnatio.

mile debeat comparari; sic enim ait: *etiam si concedamus, ne de controuersia vocabuli laborare videamur, iam vocandum esse verbum quiddam illud mentu nostrae, quod de nostra scientia formari potest, & priusquam formatu sit, quia iam, ut ita dicam, formabile est, quis non videat, quanta sit hic dissimilitudo, ab illo Dei verbo quod in forma Dei sic est, ut non antea fuerit formabile priusquam formatum, nec aliquando possit esse informe?* Quibus verbis, conceptum actu cogitationis expressum, non negat August. verbum esse, sed ait esse formabile; quia nimirum caret vltima ac perfecta eidem possibili ac debita formatione, qua firmiter ac perspicue veritas intellectui repraesentetur. Nam forma illa quam habet cogitationis conceptio, via est ad dispositionem & ut quid materiale, & informe respectu perfectionis, & actus vltimi, qui est firma & certa conceptio de veritate formata; quam solam conceptionem nomine verbi dignam existimat Augustinus ob dictam causam; sicut etiam naturalem hominis conceptum in vtero matris nunquam formatum esse dicimus, nisi post animae rationalis aduentum; quamuis formas prius habuerit viuientis & animalis. Dicitur itaque per intellectiois actum non sola res ab intellectu cognita, sed etiam verbum ipsum, ut ratione probauimus D. August. testimonio roborata.

Prius in nobis esse verbum quam intelligere, in Deo autem e contra; vtrouique tamen dicere esse formaliter intellectui genere.

Sed iam de secundo, ac tertio simul controuersia puncto superest nobis cum Scoto & eius schola certamen.

*Sciendum est igitur tertio intellectioem posse dupliciter considerari, vno modo quatenus formata est & completa, prout scilicet terminatur ad obiectum; & quia ad obiectum non terminatur nisi mediante verbo, sequitur non esse aut intelligi formatam intellectioem, nisi per verbum productum; itaque prius est productio verbi & verbum ipsum productum, quam sit intellectio formata, prius inquam in genere causae formalis. Alio modo potest intellectio considerari ut actio procedens ab intellectu & tendens ut via in terminum; & sic intellectio praecedit verbum ordine naturae, eo modo, quo via praecedit terminum, & fieri factum esse. Vnde etiam dupliciter specificatur intelligere; vno modo ut actio & sic desinit speciem a principio, quod est intellectus in actu primo; nam ex principio cuiuslibet actionis species deriuatur, ut docet S. Th. 1. 2. q. 1. a. 3. Alio modo specificatur intelligere ut via siue tendentia, & mutatio quaedam in terminum; & sic completur ac formatur per terminum, ut hic explicat Bannes *dub. 2. & Zuzmel. in fine 3. & 4. disputationis*. Sed quoniam intellectio Dei aut personae Patris non formatur aut completur per verbum, atque ideo nec per illud etiam specificatur, sed ab essentia ipsa diuina, quatenus rationem habet principij quo intellectiois secundum modum nostrum intelligendi, & prout est eiusdem obiectum; idcirco locum non habet in intellectu Patris respectu Verbi per eam producti praefata distinctio de intellectu ut completa, & de eadem ut via; sed in Patre ante Filij generationem intelligitur perfectissimus actus intelligendi ad ipsam diuinam essentiam ut obiectum intrinsecum ac verbum essentiale terminatus; quem intellectiois actum sicut & ceteras diuinam naturae perfectiones Pater communicat Filio, eo ipso generationis actu quo suam illi comunicat deitatem. Nam, ut ostendemus infra cum D. Tho. essentialia & absoluta praerintelliguntur in Deo perfectissima ante omnia relatiua & notionalia: Et praeterea si non intelligeretur perfecta Patris intellectio*

nisi producta persona verbi, sequeretur Patrem aeternum intelligere per verbum & sapientem esse sapientia genita; quod nullus Theologorum admittit, & aperte negat D. August. *in primo retractat. cap. 26*. Quamuis igitur in nobis actus intelligendi quatenus via quaedam est & verbi productio se ipsum praecedat, quatenus formatum est atque completum, ac per hoc dicere sit prius in nobis aliqua ratione quam intelligere, quia dicere est ipsa verbi productio, sine quo non est intellectio perfecta; secus tamen est in intellectu diuina; quae, ut diximus, ante verbi productionem completa est in Patre, nec indiget a verbo procedente formari; prius igitur in ea concipimus rationem eius, quod est intelligere quam dicere. Dixi autem in nobis aliqua ratione prius esse dicere quam intelligere, quia si consideretur actus intelligendi, non ut productio est formaliter, sed ut intellectio est extens ab intellectu, sic videtur prius esse quam eadem intellectu, ut productio est: non prioritare causalitatis, quae hic omnino nulla est, sed ea tantum ratione, quia actio intellectus ut exit ab ipso intellectu actuato specie intelligibili, magis habet rationem intellectiois quam dictionis; ut vero tendit ad terminum intrinsecum quod est verbum, sic est eius productio & dicitio magis quam intellectio. Sed absolute loquendo affirmandum est vtrumque simul immo idem esse, scilicet actum intelligendi ut exit ab intellectu, & ipsum dicere quod est productio verbi; nam hoc ipso, quod intelligere est ab intellectu, ut via ad terminum, dicitio quaedam videtur esse verbi productiua.

Dicere in nobis praecedit intelligere; non autem in Deo.

Quare falsa est opinio Scoti dicentis, quod dicere & intelligere etiam in Deo sic formaliter distinguuntur, ut neutrum alterum includat, neque sit alterum formaliter. Quod efficaciter probatur his argumentis. Primo quia si dicere in diuinis non est formaliter intelligere; ergo non est actio intellectus formaliter ut intellectus est; ergo Verbum diuinum non procedit per intellectum diuinum, prout exercet actum intelligendi; ergo non habet ex vi suae processionis ut sit sapientia Patris, quod est contra communem Sanctorum doctrinam, ac praesertim Athan. in oratione contra aegregales Sabel. & Aug. lib. 6. de Trin. c. 1. & 2. Prima consequ. probatur; quia intellectus ut sic per se ad intelligendum ordinatur, sicut visus ad videndum & voluntas ad volendum. Aliae consequentiae sunt per se euidentiores. Secundum: Pater aeternus verbum producit dicendo; sed non dicit nisi intelligendo formaliter; ergo producit verbum per dicere, prout est intelligere formaliter Minor probatur; quia dicere paternum per se postulat intellectum constitutum non solum in actu primo, sed etiam in actu secundo intellectiois, cum intelligere sit esse prius intellectus in actu, & etiam ipsius Dei, ut cum D. Th. & Cai. probauimus & explicauimus supra q. 14. a. 3. Tertio: Pater aeternus producit verbum, quod est persona subsistens, quatenus est intellectualis per essentiam; ergo quatenus est per essentiam intelligens; ergo quatenus est ipsum intelligere per essentiam; ergo producere quod est dicere, id est formaliter quod intelligere. Antecedens patet. Consequentia probatur; quia quod est intellectuale per essentiam, actus purissimus & perfectissimus est in gradu intellectualitatis, & consequenter est actu per essentiam intelligens, & eadem ratione est ipsum intelligere; atque ideo producit ut est formaliter intelligens & ut est ipsum intelligere; & cum producat etiam ut dicens, sequitur quod dicere sit

Primum arg. contra Scotum.

Secundum.

Tertium.

Quartum.

intelligere formaliter. Denique D. Th. cum Aug. & alijs Patribus probat duas esse tantum in Deo processiones, quia sunt duae tantum actiones immanentes in natura intellectuali; quae probatio nullius esset omnino valoris, si per alium aliquem actum, qui non sit formaliter intelligere vel amare, producitur aliqua diuina persona; posset enim aliquis iuxta numerum actionum immanentium in intellectuali natura, & consequenter etiam in Deo processionum numerum affirmare, cum non sit nec facile fingi possit apparens ratio, cur ex tribus vel quatuor immanentibus operationibus, vnâ magis quàm alia sit productio.

Conclusio-
nes dedu-
ctæ, & pro-
bas.

PRIMA CONC. Verbum procedit per actionem intellectus, quæ est dicere. Hæc patet ex dictis & amplius patebit ex dicendis in ultimo artic. huius questionis, quo ad priorem partem.

SECUNDA CONC. Dicere includit formaliter intelligere, sed & significatio respectu ad verbum productum distinguitur ab eo ratione formaliter. Hæc conclusio patet ex doctrina D. Th. relata & explicata in primo notabili: Vnde dicere eo ferè modo est formaliter intelligere, quo homo est formaliter animal; quamuis aliquid includat homo quod non includit animal, per quod inclusum formaliter ab animali distinguitur; in quo sensu accipienda sunt notata in ultimo fundamento.

TERTIA CONC. Dicere non distinguitur realiter, nec ex natura rei ab intelligere, nec in Deo nec in nobis. Hæc patet ex dictis; Vide etiam probationes Bannel. & Zumel. Et intelligenda est quo ad absolutum per vtrumque importatum.

QUARTA CONC. Dicere siue dictio est productio verbi, cui per se primò conuenit dari ab intellectu. Hæc probata fuit contra Vasq.

QUINTA CONC. Intelligere in nobis prius est aliquo modo quàm dicere; sed tamen dicere præcedit intelligere completum & formatum. Probatur hæc postrema pars; quia dicere est verbum proferre; At prolatio verbi præcedit verbum, per quod formatum & completum intellectio. Ergo etiam dicere præcedit intellectioem, vt est completa & formata.

VLTIMA CONC. Intelligere in Deo prius est quàm dicere.

Argum. &
soluciones

CONTRA PRIMAM CONC. sunt argum. Dur. quæ refert & soluit Cai. in ultimo articulo huius questionis & alij.

Cõ. 2. conc.
Ob. Rada. 1.

CONTRA SECUNDAM CONC. præter argum. Scoti relata & soluta à Cai. & alijs recentioribus, sunt etiam argumenta Ioannis Radæ. Primum. Si actus productiuus verbi esset intellectio Patris; sequeretur quod Pater non communicaret Filio essentiam perfectè beatam, nec posset intelligi perfectè beata vt communicata sibi à Patre. Cõsequens est manifestè falsum; ergo. Probatur cõsequentia: quia tunc intellectio & terminus eius intrinsecus puta verbum, præcederet quæcumque actum diuinæ voluntatis, & sic essentia dilectionem, sine qua non intelligitur perfectè beata; quia perfecta Dei beatitudo in vtraque operatione, visione scilicet & amore cõsistit; quod probatur (inquit) quia verbum est per se terminus intrinsecus intellectioem; Ergo sicut intellectio præcedit actum voluntatis quemcumque, ita & verbum; quia non est intelligibile actionem præcedere aliquid, quod similiter non præcedat terminus eius intrinsecus; quia inter actionem & terminum nihil mediatur. Respondetur nullam esse consequentiam. Ad probationem negatur consequentia siue conditionalis assumpta. Ad probationem responderetur in di-

Sol.

uinis intelligere dupliciter sumi posse; vno modo absolute; alio modo prout est in Patre tamquam dicente; & similiter duplicem esse terminum intrinsecum intellectioem, siue duplex verbum scilicet essentialia & personale. Primum est terminus diuinæ intellectioem absolute. Secundum autem est eiusdem terminus, prout est in Patre, & prout est productio siue dictio; priori modo intellectio cum suo termino essentiali præcedit modo nostro intelligendi omnem actum voluntatis, non autem posteriori modo. Sed responsionem hanc sic arguit Rada. Idem actus formaliter ex natura rei penitus indistinctus, nõ potest esse productiuus & non productiuus, habere terminum & non habere terminum productum; ergo. Resp. falsum esse antec. de actu, qui fit vnus formaliter secundum se & plures virtualiter, quæ etiam distinctio virtualis inter essentialia & notionalia aut personalia sufficit ad statuendum inter ea dictum rationis ordinem; & per hoc soluuntur alia quæ idem Rada frustra multiplicat.

Secundo: In diuinis secundum naturalem intelligentiam, præintelligitur ante verbi productionem actus perfectus intelligendi; ergo verbum non producitur per actum intelligendi formaliter. Consequentia videtur euidentis; quia quod naturali intelligentia præintelligitur alteri, non est illud saltem formaliter. Antecedens probatur: quia essentialia notionalibus sunt priora. Resp. antec. verum esse de actu intelligendi absolute sumpto, non autem prout est in Patre siue Patris; quia vt est in Patre est productio verbi formaliter, & è contra, videlicet productio verbi est intellectio Patris formaliter. Secundo negatur cõsequentia: Ad probationem dico assumptum verum esse de identitate formali adæquata, falsum autem de inadæquata: Nam animal præintelligitur homini, & tamen homo est formaliter animal, sed inadæquate; & similiter intelligere in diuinis præcedit dicere, & tamen dicere est formaliter intelligere, sed inadæquate; quia omne dicere est intelligere, sed non è conuerso.

Tertio: Actus intelligendi ex natura sua atque ex eius ratione formali est infecundus: actus vero dicendi ex sua ratione formali est actus seu actio verbi productiuus; ergo ab inuicem sunt formaliter distincti. Resp. antec. falsum esse, primò quia licet actus intelligendi absolute sumptus non sit fecundus ex natura sua, non tamen vendicat sibi ex natura sua infecunditatem; quia vt diximus intelligere Patris vt sic est productio verbi. Vnde quamuis intelligere absolute non sit productio siue dictio, tamen intelligere Patris vt sic est formaliter productio & dictio.

Quarto: Pater actu toto, quo producit verbum qui est actus dicendi, distinguitur à verbo; ergo actus ille neque est intelligere formaliter, nec vllò modo ipsum formaliter includit: Patet consequentia; quia Pater non distinguitur à Filio formaliter per intelligere: quoniam sicut est vnus & idem esse trium personarum, ita & idem sapere & idem intelligere, vt ait D. August. 7. de Trin. cap. 7. Antecedens probatur: quia actus quo Pater producit Filium, est simplicissimus & indiuisus, & consequenter toto illo actu distinguitur Pater à Filio, supposito, vt res se habet, quod per ipsum distinguatur à Filio. Respond. antecedens multipliciter intelligi posse; primò de actu toto realiter id est quo ad omne id, quod realiter est actus ille, & sic falsum est, quia

Replicat
Rada.

B

Sol.

C

Solut.

D

Obi. 2.

E

Obi. 4.

Solut.

actus

actus ille realiter est essentia, qua Pater nõ distinguitur à Filio: & similiter realiter est intelligere, quo Pater non distinguitur à Filio: secũdò potest intelligi de actu toto formaliter, & hoc dupliciter; Vno modo sine categorematicè, quoad omne id, quod in eius ratione formaliter clauditur; & sic etiam est falsum. Nam actus ille, qui est verbi productio, est non tantum realiter, sed etiam formaliter secundum se ipsam et essentia, & ipsum intelligere, vt in sequenti quaestione probabimus contra Scotum & alios. Alio modo potest intelligi de actu toto categorematicè, quoad eius integram rationem formalem, quatenus modo nostro intelligendi confurgit ex rationibus in ea formaliter clausis; quæ ad modum rationis hominis tota, i. integra, confurgit ex animali & rationali, quæ sunt in homine formaliter clausa, & sic verum est antecedens: sed tunc falsa est consequentia. Nam sicut nõ valet, homo se toto formaliter categorematicè distinguitur à leone; ergò homo nõ est formaliter animal, in quo cum leone conuenit; ita non valet: Pater actu toto categorematicè, quo producit verbum, distinguitur à verbo; ergò actus ille neque est intelligere formaliter, neque ipsum includit. Ad prob. autem antecedentis, quatenus militat contra datas responsiones, respondet Zumellus actum illum simplicissimum quidem esse secundum rem, sed tamen includere plura secundum rationem, s. intelligere, & relationem ad verbum tamquam ad productum: & actum illum distinguere Patrem à verbo, non ratione ipsius intelligere, sed ratione relationis quam importat. Sed hanc resp. sic impugnat Rada. Actus generandi omni opere intellectus secluso, distinguit secundum rem Patrem à Filio, non virtualiter & fundamentaliter tantum, sed actu & formaliter; ergò cum secundum rem sit simplicissimus & vnicus, non includens pluralitatem etiam formalitatem, impertinens est quod secundum rationem illam includat, ad hoc vt se solo, vel secundum partem distinguat; quia non distinguit actu & realiter, secundum quod à ratione apprehenditur vt talis, sed prout à parte rei est talis. Resp. nullam esse conseq. Ad probationem dico, distinctionem rationis, de qua loquimur, intelligendam esse ratione sui fundamenti, quod est res infinita continens absolutum & relatiuum in vna re & ratione formali, & vtriusque munus exercens perfectissime. Vnde distinctio illa realis quæ efficit vt relatiua & conuenientia quam habet vt absoluta, sunt veluti effectus procedentes, non ex causa vniuoca, quæ sit distinctio actualis absoluti & relatiui, sed tãquam ex causa æquiuoca existente in actu formaliter, & distinctionem illam absoluti & relatiui virtualiter continente, vt annotauit Caietanus infra q. 39. art. 1. in fine Commentary.

Replia.

Solut.

Cont. 2. obi. 544.

CONTRA eandem concl. & tertiam simul argumentatur Suar. Duæ qualitates realiter distincte per actiones realiter distinctas producuntur; sed verbum & actus intelligendi sunt duæ qualitates realiter distinctæ secundum Thomistas, & productio verbi est dicere: productio autem actus intelligendi est intelligere, quatenus est actio; ergò necesse est etiam, vt Thomistæ dicant cum Scoto realiter distingui dicere & intelligere. Maior probatur; quia actiones distinguuntur ex terminis, & vnaquæque actio cū suo termino habet realem identitatem, licet modaliter distinguatur. Resp. primò maiorem esse veram de qualitatibus omninò distinctis, ita vt vna non sit alterius terminus intrinsecus. Secundò dico maiorem nõ esse veram de qualitatibus, quæ sunt ope-

A rationes, qualis est intellectio: Nam operatio nõ producitur alia operatione; alioquin esset processus in infinitum. Tertio dico falsam esse minorem quoad eam partem, quæ affirmat productionem actus intelligendi esse intelligere, quatenus est actio: nam idem omnino est realiter & formaliter intelligere & actus intelligendi, qui ex intellectu in actu primo immediatè procedit: sicut calefactio ex calore, & sensatio ex sensu per speciem actuato.

CONTRA eandem conclus. argumen. Vasq. Primò: Obi. 1. Vasq. si eo esset intellectio, quo est productio illius qualitatis quæ est verbum: sicut dicitur qualitatem illam producere, diceretur etiam qualitatem illam intelligere; at qualitas illa non intelligitur, cum tamè producatur; ergò productio illa non est eo intellectio quo productio. Resp. primò: Propositio nem illam eo est intellectio quo productio dupliciter intelligi posse; vno modo vt eadem sit præcisè & adæquatè ratio intellectiois & productionis, & sic est falsa; quia productio addit super intellectioem respectum ad terminum productum; alio modo vt eadem sit vtriusque ratio, non tamen præcisè nec adæquatè, sicut eadem est ratio hominis & animalis, licet homo plus includat formaliter quàm animal: & sic vera est dicta propositio. Secundò dico falsam esse minorem, vt superius ostendimus.

Secundò sic arguit. Si intelligere formaliter est producere, aut saltè includit producere directè, cum intelligere vnicus & simplex actus sit, quicquid diceretur intelligi diceretur produci: & è cõtra, id quod per intellectum produceretur, diceretur intelligi. Resp. duo claudi in hoc quod est intelligere, & in hoc quod est producere, nimirum absolutum & respectiuum: quoad primũ idem sunt formaliter, non autem quoad secundum: Argumentum autem procedit quoad secundum, non quo ad primum; vnde est fallacia figuræ dictionis ab absoluto ad relatiuum.

Tertio: Arist. in 3. de Anima, cap. 7. ait sentire non esse actum imperfecti, sicut neque intelligere & dicere; at si intelligere & sentire essent ipsa actio producendi speciem expressam, absq; dubio essent actus imperfecti, eisque diffinitio motus tradita ab Aristot. in 3. Phys. c. 2. nempe actus in potentia prout in potentia conueniret; ergò &c. Minor probatur. Quia illud dicitur imperfectum, quod est in potentia ad factum esse formæ; tale autè est subiectum; quatenus in se recipit fieri, & viam ad factum esse alicuius formæ. Resp. falsam esse minorem propositionem de re ipsa loquendo; Nam si sermo sit de modo concipiendi & significandi, nullum est inconueniens actum secundum se & absolutè perfectum & instantaneè productum, qualis est intellectio, concipi ad modum viæ & motus & vt in fieri; quia insensibilia & simplicia siue indiuisibilia concipimus ad modum sensibilibus & compositorum siue diuisibilibus. Ex dictis soluuntur etiam argumenta, quæ possent afferri contra tertiam conclusionem.

CONTRA quartam concl. argu. Vasq. & probat verbum non dici à nostro intellectu: Primò, Obi. 1. Vasq. quia interrogati quid dixisti in mente tua? Nemo respondebit, qualitatem & representationem equi vel hominis: sed verbo vocis explicabit rem ipsam, quam interius intellexit seu enunciauit. Resp. verbum est primò & immediatè dicatur; ordinari tamen per se primò & essentialiter ad rem verbo representatam dicenti manifestandam. Propter quã causam, ex communi iam loquentiũ vsu, in dicta aut simili interrogatione, ordinem illũ intelligimus significari; atq; ideo interrogati; quid dixisti in mente tua? Non respondemus verbum

Obi. 1. Vasq.

Solut.

Solut.

Solut.

Cont. 4. obi.

Solut.

prout res ipsa & recta loquendi forma postularer, sed rem exprimimus verbo representatam.

Obiectio. Secundo. Cum aliquis interrogatur, quid intus dicat, respondet verbis vocis: At verba vocis non significant conceptum formalem siue verbum, sed conceptum obiectiuum; ergo &c. *Resp.* falsam esse minorem, vt ostendimus q. 13. a. 1. *Controu. vnica.*

Sol. CONTRA quintam concl. non sunt argumenta alicuius momenti; sed omnia quæ ex interpretibus possent afferri, facilem habent solutionem ex antedictis.

QUARTA CONTROVERSIA.

An verbum nostrum distinguatur ab intellectu realiter aut formaliter tantum?

Sensu questionis, & Sententia Doctorum.

QVAESTIONIS huius sensus est: An verbum nostrum distinguatur ab actu intelligendi tanquam res à re; ita vt sint duæ res realiter distinctæ, licet non sint ab inuicem separatae: sicut patet de materia & forma, de essentia & esse, natura & personalitate; & alijs similibus; An autem sint vna res duas habens quidditates siue rationes formales, vt quidam dicunt de relatione & fundamento, de motu & eius termino, & de actione & passione.

SCOTVS in 1. dist. 3. q. 6. & dist. 27. q. 1. affirmat dicere in nobis esse elicere intellectionem, & esse prius natura intellectione ipsa, eo modo quo cæteræ actiones veræ præcedunt suos terminos, & intellectionem esse terminum huius quod est dicere siue elicere intellectionem. Et addit; quod dicere, siue elicere intellectionem est vera actio immanens, per quam producitur intellectio: intelligere verò qualitas est primæ speciei, & non actio propriè actiōis terminus & formaliter idem quod verbum. Quam sententiā sequitur & pro posse tunc Rada, & Syluester approbat in *conflato super hoc articulo*; negans tamen dicere esse actionem propriè loquendo, sed ait esse intellectum sub specie actualiter relata ad obiectum. Cum Scotus conuenit Durandus, qui intellectionis identitatem affirmat cum verbo: sed actum dicendi ab actu intelligendi distinctum non cognoscit: ait enim actum intelligendi seipso, & nulla alia actione media ab intellectu produci.

Dominicus Sotus in 4. dist. 49. q. 2. a. 3. docet per intellectionem verbum produci, quod sit illius terminus idem cum ea realiter, & ab ea formaliter tantum distinctas, sicut calefactione producitur calor vt eius terminus formaliter tantum ab ea diuersus. Hanc sententiā recentiores ascribunt Victoriam, & sequitur Molina *disput. 8. memb. 2. Vsq. inf. q. 34. c. 4.* & Suar. *lib. 1. de mysterio Trinitatis c. 6. & lib. 9. c. 2.* quam esse probabilem existimat Torres *disput. 4. & Ban. dub. 3.*

Capr. in 1. dist. 27. q. 2. docet de mente D. Thom. verbum nostrum distingui realiter ab intellectione. Idem sentiunt Caietanus, Torres, Bannes, Zumel. & Ripa *super hoc a.* & Ferrariensis in 1. cont. *Gen. cap. 53.* & alij Thomistæ communiter.

Resolutio. Non pertinet ad præsentem controuersiam questionem illam de esse actiōis in

ADVERTENDVM EST PRIMO ad huius controuersia solutionem, nihil omnino pertinere questionis illius diffinitionem: An in omni agente, præter actionem quæ recipitur in passo, sit ponenda quædam alia actio, quæ sit actualitas quædam absoluta & ipsius agentis perfectio? Primo quia intellectio, de qua loqui-

mur & qualibet actio immanens, magis proprie dicitur operatio quam actio, vt supra *Contro. 1.* notauimus ex D. Tho. & vt aduertit Cai. *infr. q. 79. a. 2.* actiones immanentes qualitates sunt, non actiones aut passiones: & intelligere nihil aliud est quam intelligentē esse actu intellectum; & anima ex sui gradus nobilitate quem habet supra naturam, se ipsa quandoque se habet vt somnus, & quandoque vt vigilia; ac propterea modum quendam habet magis quam rationem aut proprietatem actiui & passiui: Quo fit vt quemadmodum grauitas lapidea procedit à lapide & in eodem recipitur; ita quælibet immanens operatio sit eiusdem à qua deriuatur virtutis perfectio. Hanc veritatem subtiliter explicat Cai. in a. seq. vbi notat quod intellectio diuersa ratione est esse intellectus, & speciei intelligibilis & verbi. Nam quia intellectus & species actiua principia sunt, ideo eorum esse est intellectio actiue concepta, quatenus scilicet est intelligere; & quia verbum terminus est intellectionis & intellectum siue obiectum ad intra: idcirco eius esse est intellectio passiue sumpta, prout scilicet est intelligi. In operationibus igitur immanentibus non habent locum illæ distinctiones, quæ ex alijs Thomistis & ex ipso D. Th. retulimus & explicauimus supra q. 25. ar. 1. *controu. vnica* de actione transeunte, quæ sola verè, & proprie actio est.

Ex quo patet defectus Syluestri *super hoc articulo* dicentis, quod sicut in omni actione transeunte oportet ponere aliquam actionem quæ sit in agente à qua denominatur agens intrinsecè, Quæ est (inquit) ipsa forma qua agens agit sub relatione actuali ad obiectum; ita etiam oportet suo modo ponere in actione immanente aliquam actionem in principio formali agendi, quæ est ipsum principium agendi sub relatione actuali ad ipsam operationem; quia sicut actio transiens transit extra agens & tamen illud intrinsecè denominatur agens; quod ita etiam operatio immanens transit extra principium formale operandi vt sic, & tamen ipsum principium formale denominatur formaliter agens vt quo, put a intelligimus; vnde sicut ibi, ita hic oportet dicere, quod ipsa actiua emissio actionis immanens sit ipsum principium sub relatione ad obiectum in esse obiectiuo. Hæc ex Syluestro, qui ibidem affirmat emissionem hanc actionis immanens idem esse quod dicere, quod existimat Scotus distingui realiter ab intelligere; & hoc scilicet intelligere idem esse realiter cum verbo.

Ex hac opinione Syluestri occasionem Torres *Error Torres* accepit erroris; affirmat enim controuersiam *res.* hanc ex prædictæ quæstionis diffinitione maxime dependere. Nam qui docent (inquit) actionem esse in patiente, consequenter tenentur respondere idem re esse actum intelligendi & verbum mentale; qui verò oppositam tutantur sententiam, tenentur concedere actum intelligendi & verbum mentale distingui realiter. Verum, vt ostendimus, in actione immanens locum non habet prædicta distinctio, nec opinionum diuersitas, sicut in transeunte, nisi apud eos quos propria latet actionis immanens natura; de quorum numero videntur fuisse Syluester & Torres; cuius sententiam siue dictum impugnant Zumellus, Molina & Rada, locis superius allegatis.

SECUNDO recolenda sunt ea, quæ de necessitate verbi diximus supra q. 12. a. 2. *controu. 2.* & in *hæc a. controu. 1.* ex eis enim præcipue pendet præsentis quæstus *resolutio.*

Proba.

agentis sed que dicta sunt de necessitate verbi.

Sylu. lapsus.

Error Torres.